

УДК 338.43; 631.164

JEL Q56, E22

DOI 10.32782/2786-765X/2024-4-8

Дацій О.І.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу,
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Каліна І.І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу,
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5662-6967>

Карбовська Л.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу,
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5333-1653>

РОЛЬ БЕЗВІДХОДНОГО ВИРОБНИЦТВА У ФОРМУВАННІ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Встановлено, що найважливішу роль здійсненні процесу розширеного відтворення грають основні засоби. Саме від їх наявності, якісних характеристик та інтенсивності використання у виробничому процесі залежить рівень механізації виконуваних робіт і, як наслідок, збільшення валової продукції, прибутку та стійкості діяльності підприємства загалом. Крім того, у сільському господарстві відбувається більш швидко зношування виробничих фондів сільськогосподарського призначення внаслідок їх роботи в несприятливих умовах, у тому числі в агресивних середовищах (робота з мінеральними добривами та отрутохімікатами). Тому саме в основні засоби робиться більша частина капіталовкладень, що має забезпечувати їх постійне відтворення та якісне покращення. Також на оцінку інвестиційної привабливості впливають умови формування раціонального землеволодіння та землекористування, тобто можливості викупу, оренди, та користування землею, а також територіальний землеустрій та якісні характеристики земельного фонду. Поруч із поняттям ресурси виробництва економічна теорія оперує також поняттям чинники безвідходного виробництва. Під цією економічною категорією розуміють ресурси, які вже реально залучені до процесу виробництва. Класична економічна теорія виділяє три основних фактори виробництва: земля, капітал, працю до якої сучасною наукою додаються підприємницькі здібності, наука, екологія, інформація та інші. Узагальнено основні принципи, яких слід дотримуватись при обґрунтуванні методики оцінки інвестиційної привабливості: обґрунтування системи показників, що дають порівняльну та об'єктивну характеристику рівня інвестиційної привабливості підприємства; організація та забезпечення системи постійного збору та обробки інформації, необхідної для побудови та аналізу системи показників інвестиційної привабливості підприємства; обґрунтування принципів та методики інтегральної (комплексної) оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Визначено, що одним із найважливіших питань, що виникають при оцінці інвестиційної привабливості безвідходного аграрного виробництва, є підбір показників. Тут треба враховувати ту обставину, що цілі інвестування можуть відрізнятися. Так, для фінансового інвестора першорядне значення мають показники фінансової стійкості та платоспроможності об'єкта інвестування, що характеризують ризик неповернення коштів, а для так званого інституційного інвестора більше значення мають показники, що характеризують ефективність діяльності об'єкта вкладень та його перспективність. Також при обґрунтуванні методики оцінки інвестиційної привабливості слід дотримуватись принципу економічної доцільності, який розуміє, що ефект від використання результатів такої оцінки має перевищувати витрати на її проведення.

Ключові слова: аграрний сектор України, аграрне виробництво, сільське господарство, безвідходне аграрне виробництво, інвестиційна діяльність, інвестиції, інвестиційна привабливість.

Постановка проблеми. Під безвідходним виробництвом у сучасній економічній теорії прийнято розуміти ту сукупність матеріальних та фінансових засобів, природних, соціальних і духовних сил, які можуть бути використані

у процесі безвідходного виробництва продукції та товарів.

При цьому виділяють чотири групи ресурсів виробництва, які приймають участь у безвідходному виробництві:

- 1) природні;
- 2) матеріальні;
- 3) трудові;
- 4) фінансові.

«У міру переходу від доіндустріальної до індустріальної, і постіндустріальної технології значимість окремих видів ресурсів змінюється: в доіндустріальному суспільстві пріоритет належав природним і трудовим ресурсам, в індустріальному – матеріальним, в постіндустріальному – інтелектуальним та інформаційним ресурсам» [1]. Однак і в даний час наголошується, що серйозний вплив на ефективність безвідходного сільськогосподарського виробництва, а отже, і його інвестиційну привабливість, надають природно-кліматичні умови та праця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Так, Г.Г. Гелетука, Т.А. Железна [1] зазначають, що території, що мають переваги у вигляді наявності безвідходних ресурсів, мають більш високий рівень інвестиційної привабливості. Вони пояснюють важливість урахування природно-кліматичних умов господарювання як у рослинництві, так і у тваринництві: «У рослинництві головною перешкодою отримання високих та стійких урожаїв є несприятливі погодні умови: посухи, заморозки, сильні вітри, суховії, град, мороз при малосніжжі, повені та ін. Низький урожай негативно позначиться на тваринництві нестачею та низькою якістю кормів. Нестача тепла спричинить додаткові витрати на підтримання життєдіяльності тварин шляхом будівництва капітальних ферм, систем опалення тощо» [1].

І.А. Колодійчук також наголошують на необхідності обліку впливу факторів безвідходного виробництва, а також на те, що основними критеріями інвестиційної привабливості агропромислового комплексу мають бути фінансово-господарські показники сільськогосподарських підприємств та рівень доходів сільських жителів: «Сільське господарство, в силу своєї специфіки, є однією з найконсервативніших галузей громадського виробництва в плані інноваційних проривів та кардинальних змін технологій виробництва, створення товарів з якісно новою споживчою вартістю, що пояснюється як особливостями використовуваних в аграрній сфері засобів і предметів праці, а й специфікою технологій, що базуються на використанні природно-кліматичних та біологічних факторів» [2].

У роботах Л.А. Мусіної, Т.К. Кваші наголошується на взаємозв'язку між людським капіталом та інвестиційною привабливістю регіону. Зокрема, вони пишуть: «З огляду на те, що

основа будь-якого бюджету – доходи, які отримують у вигляді податкових платежів від підприємств та фізичних осіб, можна судити про рівень розвитку кожного регіону, а також про його інвестиційну привабливість. Отримані дані свідчать про те, що поки що не всі регіони мають однакову інвестиційну привабливість. Необхідно почати приділяти більшу увагу знанням та вмінням працівників, що становлять людський капітал кожного регіону» [3].

Про необхідність урахування ефективності використання трудових ресурсів в оцінці інвестиційної привабливості безвідходного виробництва пишуть Г.Г. Гелетука, Т.А. Железна [1]: «Кадровий потенціал – дуже важлива складова інвестиційної привабливості будь-якого регіону, адже саме людям належить втілювати у життя ті чи інші інвестиційні проекти. І від рівня їхньої кваліфікації, умінь та навичок багато в чому залежить ефективність інвестиційної діяльності». Тому роль безвідходного виробництва у формуванні інвестиційної привабливості сільського господарства є напрямом подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад та практичних пропозицій щодо безвідходного виробництва у формуванні оцінки інвестиційної привабливості сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішу роль здійсненні процесу розширеного відтворення грають основні засоби. Саме від їх наявності, якісних характеристик та інтенсивності використання у виробничому процесі залежить рівень механізації виконуваних робіт і, як наслідок, збільшення валової продукції, прибутку та стійкості діяльності підприємства загалом. Крім того, у сільському господарстві відбувається більш швидке зношування виробничих фондів сільськогосподарського призначення внаслідок їх роботи в несприятливих умовах, у тому числі в агресивних середовищах (робота з мінеральними добривами та отрутохімікатами) [4]. Тому саме в основні засоби робиться більша частина капіталовкладень, що має забезпечувати їх постійне відтворення та якісне покращення.

Також на оцінку інвестиційної привабливості впливають умови формування раціонального землеволодіння та землекористування, тобто можливості викупу, оренди, та користування землею, а також територіальний землеустрій та якісні характеристики земельного фонду [5].

Поруч із поняттям ресурси виробництва економічна теорія оперує також поняттям

чинники безвідходного виробництва. Під цією економічною категорією розуміють ресурси, які вже реально залучені до процесу виробництва. Класична економічна теорія виділяє три основних фактори виробництва: земля, капітал, працю до якої сучасною наукою додаються підприємницькі здібності, наука, екологія, інформація та інші.

Важливо, що, на відміну ресурсів, «чинники стають такими лише у рамках взаємодії; тому виробництво завжди є єдність його факторів, що взаємодіє. Вони тісно пов'язані між собою і взаємозамінні і можуть бути використані в різноманітних поєднаннях і пропорціях» [2].

Більшість авторів сходяться на думці про необхідність комплексного підходу при оцінці інвестиційної привабливості, тобто обліку сукупності різних факторів, що характеризують різні аспекти діяльності підприємства, та запропоновані методики частіше відрізняються набором цих факторів [3].

Можна узагальнити основні принципи, яких слід дотримуватись при обґрунтуванні методики оцінки інвестиційної привабливості:

1. Обґрунтування системи показників, що дають порівняльну та об'єктивну характеристику рівня інвестиційної привабливості підприємства. Як надлишок, так і недолік показників негативно позначаються на репрезентативності і об'єктивності результатів узагальнюючих оцінок. У цьому особливу увагу під час відбору показників слід звернути на недопущення їх дублювання, так як при подальшій їх інтеграції це може призвести до викривлення інтегральної оцінки.

2. Організація та забезпечення системи постійного збору та обробки інформації, необхідної для побудови та аналізу системи показників інвестиційної привабливості підприємства. Це необхідно, оскільки категорія, що вивчається, має досить динамічний характер, і постійний контроль за її зміною дозволяє своєчасно виявити появу нових загроз і ризиків і запобігти їх подальшому посиленню.

3. Обґрунтування принципів та методики інтегральної (комплексної) оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Зведення всіх оціночних показників в одне значення передбачає обов'язкове вирішення двох основних методичних питань: забезпечення сумісності та визначення ролі (ваги) складових величин в інтегральній оцінці.

Таким чином, одним із найважливіших питань, що виникають при оцінці інвестиційної привабливості безвідходного аграрного виробництва, є підбір показників. Тут треба враховувати ту обставину, що цілі

інвестування можуть відрізнятися. Так, для фінансового інвестора першорядне значення мають показники фінансової стійкості та платоспроможності об'єкта інвестування, що характеризують ризик неповернення коштів, а для так званого інституційного інвестора більше значення мають показники, що характеризують ефективність діяльності об'єкта вкладень та його перспективність.

Також при обґрунтуванні методики оцінки інвестиційної привабливості слід дотримуватись принципу економічної доцільності, який розуміє, що ефект від використання результатів такої оцінки має перевищувати витрати на її проведення.

Традиційно до аналізу інвестиційної привабливості застосовують три підходи: ринковий, за даними бухгалтерської звітності та комбінований. Застосування ринкового методу обмежено великими акціонерними підприємствами, акції яких перебувають у обігу на фондовому ринку, оскільки ґрунтується на аналізі ринкової капіталізації підприємств. Бухгалтерський підхід реалізується переважно на невеликих підприємствах, які мають акціонерного капіталу, і виходить з аналізу фінансових показників, обчислених з урахуванням внутрішньої бухгалтерської звітності підприємства.

Існують також ринковий, бухгалтерський, фінансовий, комплексний, стратегічний підходи до оцінки інвестиційної привабливості. Для виключення недоліків та посилення переваг розглянутих підходів пропонується їх поєднання. Для оцінки інвестиційної привабливості потрібно використовувати як кількісні, так і якісні показники. Тому можна скористатися комплексною методикою, що включає у собі три підходи, у кожному у тому числі наочно представляється оцінка основних чинників роботи підприємства над ринком.

Перший підхід оцінює фінансовий стан підприємства та рівень бізнес-планування.

Другий підхід аналізує надійність підприємства із боку цінних паперів, що випускаються підприємством.

Третій підхід ґрунтується на оцінці досвіду реалізації інвестиційних програм.

Після оцінки інвестиційної привабливості обчислюється рейтинговий показник: коефіцієнт інвестиційної привабливості.

Узагальнюючий інтегральний показник оцінки інвестиційної привабливості може бути розрахований будь-яким із методів комплексної оцінки, які застосовуються в економічному аналізі, але найчастіше використовуються рейтингова та бальна методики. Важливим моментом розрахунку

комплексного показника інвестиційної привабливості є формування системи вагових коефіцієнтів та критеріїв кластеризації факторів.

Крім існуючих підходів, оцінку інвестиційної привабливості безвідходного виробництва можна здійснювати на основі ресурсного підходу з використанням показників, що відображають виробничий потенціал підприємства або регіону.

Серед найбільш цільно опрацьованих моделей, що відображають ресурсний підхід до оцінки інвестиційної привабливості безвідходного виробництва, можна назвати наступні. Основними напрямками дослідження, яке проводиться в рамках оцінки інвестиційної привабливості безвідходного виробництва сільгосптоваровиробників, є: оцінка виробничих потужностей; придатність їх до переобладнання чи використання для організації виробництва; визначення наявності необхідного для організації виробництва обладнання; оцінка виробничої інфраструктури. Крім того, оцінці підлягає ефективність використання ресурсів підприємств регіону в розрізі продуктивності праці у провідній галузі господарської спеціалізації (промисловість чи сільське господарство) та фондівдачі.

Можна враховувати як виробничі так і фінансові показники (зокрема показники, що характеризують становище над ринком), а й блок показників по галузевому ринку: ВРП регіону; питома вага галузі у промисловому виробництві; коефіцієнт концентрації; ринкова влада (коефіцієнт Бейна).

Одним із важливих елементів запропонованого нами варіанта безвідходного виробництва є облік впливу природно-кліматичного чинника. Можна запропонувати власну модель впливу кліматичних умов на результати сільськогосподарського виробництва, відповідно до якої кліматичний сценарій, що розглядається, у формі довгострокового

прогнозу гідротермічних умов на даній території впливає на величину і динаміку агрологічного потенціалу, що є одним з факторів продуктивності праці в сільському господарстві. У модельному поданні агроекологічний потенціал, поряд із рівнем технологічного розвитку агропродовольчої системи та рівнем людського капіталу, в основному визначає її продуктивні властивості, які характеризуватимемо величиною питомого виробництва валової продукції на одиницю площі сільськогосподарських угідь.

Також можна вважати, що відмінності в кліматичних умовах виражаються в ринковій оцінці земельної ділянки і враховують це в оцінці інвестиційної привабливості шляхом порівняння ринкової та інвестиційної вартості, оскільки супровід інвестиційної вартості залежить від ринкової. Це з прийняттям правильного рішення, тобто, якщо інвестиційна оцінка буде вище ринкової вартості, отже інвестиційна привабливість підприємства – висока. А якщо навпаки, то інвестор не вкладатиме інвестиції в підприємство, що оцінюється.

Висновки. Таким чином, серед розглянутих методик оцінки інвестиційної привабливості безвідходного виробництва багато спільного, основні відмінності – у доборі показників. З іншого боку, підвищення якості оцінки краще використовувати не абсолютні значення показників, а стандартизовані, наведені до порівняльного виду. Показано, що в оцінці інвестиційної привабливості сільськогосподарських організацій мають велике значення показники наявності та ефективності використання ресурсів, зокрема, основних фондів, трудових ресурсів, земельного фонду, а також природно-кліматичного потенціалу, для обліку якого запропоновано комплексний показник оцінки природних умов, у тому числі який відображає якісні характеристики земельного фонду.

Бібліографічний список

1. Гелетука Г.Г., Железна Т.А. Перспективи використання відходів сільського господарства для виробництва енергії в Україні. *БАУ*. 2014. № 7. С. 33–35.
2. Колодійчук І.А. Зasadничі принципи формування системи поводження з відходами. *Регіональна економіка*. 2017. № 2 (84). С. 80–88.
3. Мусіна Л.А., Кваша Т.К. Ресурсоефективна економіка: європейські тенденції та уроки для України. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Т. 18, № 1. С. 55–56.
4. Гайдуцький А.П. Методологічні аспекти інвестиційної привабливості економіки. *Регіональна економіка*. 2004. № 4. С. 81–86.
5. Ситник О.В. Економічна сутність інвестиційної привабливості підприємства та її характеристики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 127–130.

References

1. Geletuka H.G. and Zelezna T.A. (2014) Prospects for using agricultural waste for energy production in Ukraine. *BAU*. Vol. 7, pp. 33–35.

2. Kolodiychuk I.A. (2017) Basic principles of forming a waste management system. *Rehional'na ekonomika*. Vol. 2 (84), pp. 80–88.
3. Musina L.A. and Kvasha T.K. (2014) Resource-efficient economy: European trends and lessons for Ukraine. *Ekonomichnyy analiz: zb. nauk. prats'*. Ternopil': Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», T. 18, Vol. 1, pp. 55–56.
4. Hayuduky A.P. (2004) Methodological aspects of the investment attractiveness of the economy. *Rehional'na ekonomika*, Vol. 4, pp. 81–86.
5. Sytnyk O.V. (2015) The economic essence of the enterprise's investment attractiveness and its characteristics. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, Vol. 23, pp. 127–130.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2024

Oleksandr Datsii

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Marketing,
Private Joint Stock Company «Higher Educational Institution
«Interregional Academy of Personnel Management»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Irina Kalina

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Marketing,
Private Joint Stock Company «Higher Educational Institution
«Interregional Academy of Personnel Management»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5662-6967>

Liubov Karbovska

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Marketing,
Private Joint Stock Company «Higher Educational Institution
«Interregional Academy of Personnel Management»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5333-1653>

THE ROLE OF WASTE-FREE PRODUCTION IN FORMING AN ASSESSMENT OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AGRICULTURE

It was established that the most important role in the implementation of the process of extended reproduction is played by basic means. The level of mechanization of the performed work and, as a result, the increase in gross output, profit and sustainability of the enterprise in general depends on their availability, quality characteristics and intensity of use in the production process. In addition, in agriculture, there is a faster wear and tear of agricultural productive assets due to their operation in unfavorable conditions, including in aggressive environments (working with mineral fertilizers and toxic chemicals). Therefore, it is in fixed assets that the majority of capital investments are made, which should ensure their constant reproduction and qualitative improvement. Also, the assessment of investment attractiveness is influenced by the conditions for the formation of rational land ownership and land use, that is, the possibility of buying, renting, and using land, as well as territorial land management and qualitative characteristics of the land fund. Along with the concept of production resources, economic theory also uses the concept of waste-free production factors. This economic category refers to resources that are actually involved in the production process. Classical economic theory singles out three main factors of production: land, capital, labor, to which modern science adds entrepreneurial abilities, science, ecology, information, and others. The main principles that should be observed when justifying the investment attractiveness assessment methodology are summarized: substantiation of the system of indicators that provide a comparative and objective characteristic of the level of investment attractiveness of the enterprise; organization and provision of a system of permanent collection and processing of information necessary for the construction and analysis of a system of indicators of the investment attractiveness of the enterprise; substantiation of the principles and methods of integral (complex) assessment of the investment attractiveness of the enterprise. It was determined that one of the most important issues that arise when assessing the investment attractiveness of waste-free agricultural production is the selection of indicators. Here it is necessary to take into account the fact that investment goals may differ. Thus, for a financial investor, indicators of the financial stability and solvency of the investment object, characterizing the risk of non-return of funds, are of primary importance, and for the so-called institutional investor, indicators characterizing the efficiency of the investment object and its prospects are of greater importance. Also, when justifying the method of assessing investment attractiveness, the principle of economic feasibility should be followed, which means that the effect of using the results of such an assessment should exceed the costs of its implementation.

Keywords: agricultural sector of Ukraine, agricultural production, agriculture, waste-free agricultural production, investment activity, investments, investment attractiveness.